

A detailed oil portrait of Cornelius Jonson van Ceulen, a Dutch Golden Age painter. He is depicted from the chest up, wearing a dark, patterned robe with a white collar and a decorative tassel. He has long, wavy brown hair and a mustache. The background is dark and indistinct.

CORNELIUS JONSON VAN CEULEN

EEN ENGELS-
NEDERLANDSE
MEESTER UIT
DE GOUDEN
EEUW

WOORD VOORAF

Na een excursie naar de *Zeeuwse portretten uit achttiende eeuw* wordt de serie tentoonstellingen en begeleidende publicaties onder de gezamenlijke titel *Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw* voortgezet met een overzicht van het leven en werk van de Engels-Nederlandse meester-schilder Cornelius Jonson van Ceulen (1593-1661).

Aan deze in Groot-Brittannië heel veel meer bekende maar ook gedeeltelijk in Zeeland werkzame portretschilder besteedt het Stadhuis museum Zierikzee graag aandacht. Niet alleen vanwege de fraaie portretten die hierdoor kunnen worden getoond. Zeker ook omdat dé expert op dit onderwerp, de Britse kunsthistorica prof. Karen Hearn, zelf heeft aangeboden de Nederlandse periode van Cornelius Jonson van Ceulen op deze wijze te willen belichten.

Door genereuze bruiklenen van collega-musea in binnen- en buitenland en van een enkele particulier toont deze expositie een nog niet eerder zo compleet verteld verhaal van de Nederlandse periode van Cornelius Jonson van Ceulen, waarbij vooral zijn werk in Zeeland onder de aandacht wordt gebracht.

Gastconservator Karen Hearn heeft voor dit project opnieuw onderzoek gedaan in de Nederlandse archieven, hetgeen tot nieuwe gegevens heeft geleid. Het nu voorliggende werk is dus een aanvulling op haar fraaie Engelstalige publicatie over deze meester-schilder uit 2015.

Vanwege de heel veel grotere bekendheid in Groot-Brittannië dan in Nederland verschijnt dit negende deel in de serie *Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw* voor het eerst in het Engels zowel als in het Nederlands.

Het team van het Stadhuis museum dankt bij dezen allen die de gastconservator hebben bijgestaan in haar onderzoek voor deze publicatie en expositie. Een bijzonder woord van dank geldt de Turing Foundation, die het Stadhuis museum in staat stelt de vele buitenlandse bruiklenen naar Zierikzee te halen.

Zierikzee, januari 2026

Albert A.J. Scheffers
directeur-bestuurder
Stadhuis museum Zierikzee

INHOUD

Cornelius Jonson van Ceulen: een Engels-Nederlandse schilder uit de Gouden Eeuw	6
Jonsons opleiding: zijn mogelijke leraren in de Republiek en Londen	10
Nederlanders in Londen – banden met Zeeland	26
Jonsons technieken	38
Burgeroorlog: de Jonsons vertrekken naar Middelburg	42
Conclusie	67
Noten	70
Woord van dank	79
Colofon	80

CORNELIUS JONSON VAN CEULEN: EEN ENGELS-NEDERLANDSE SCHILDER UIT DE GOUDEN EEUW

De huidige reeks tentoonstellingen in het Stadhuis­museum in Zierikzee, en de bijbe­horende publicaties, richtten zich tot nu toe vooral op Nederlandse zeventiende-eeuwse schilders die het grootste deel van hun carrière in Zeeland werkten.

De loopbaan van Cornelius Jonson van Ceulen (1593-1661) verliep echter heel anders. Hij werd in 1593 in Londen geboren in een Vlaams-Duitse migrantenfamilie en ontwikkelde daar vanaf 1619 zijn carrière als steeds succesvoller wordend portret­schilder. Daar bezocht Jonson, samen met vrienden en familieleden die sterke banden hadden met Middelburg, de Nederlandse gereformeerde kerk, Austin Friars, waarvan de predikant en zijn vrouw zelf uit Middelburg afkomstig waren. In 1643, het jaar nadat in Groot-Brittannië een burgeroorlog was uitgebroken, verhuisden Jonson en zijn gezin van Londen naar Middelburg, waar hij lid werd van het Sint-Lucasgilde – het schildersgilde – en waar hij onmiddellijk de opdracht kreeg om de elite van de stad te portretteren.¹ In 1645 verhuisde hij naar Amsterdam en in 1647 maakte hij een zeer groot groepsportret in Den Haag. Halverwege 1649 waren hij en zijn familie terug

in Middelburg, waar ze bleven tot ze in 1652 definitief naar Utrecht verhuisden. Toen Jonson in 1661 in Utrecht overleed, kreeg hij een begrafenis die paste bij een welgestelde burger. In 1649 koos Jonson in Middelburg ervoor om de naam ‘Cornelius Jonson van Ceulen’ te gebruiken, zowel als zijn officiële handtekening op documenten als de professionele signatuur die hij op zijn schilderijen zette. Daarom hebben we ervoor gekozen om deze versie van zijn naam te gebruiken in de tentoonstelling en in deze begeleidende publicatie.

Hoewel Jonson zowel in Groot-Brittannië als in de Republiek woonde en werkte, hebben maar weinig Nederlandse auteurs aandacht besteed aan zijn eerdere, een kwart eeuw durende carrière in Engeland.² Pas in 2012 kwamen de eerste werken uit Jonsons Engelse periode terecht in een Nederlandse openbare collectie [zie afb. 19 en 20].³ Deze uitgave is het eerste Nederlandse boek dat uitsluitend over Jonson en zijn werk gaat.⁴

De bewaard gebleven werken van Jonson zijn allemaal portretten. Hij werkte op alle schaalgroottes, van miniaturen tot portretten ten voeten uit, alsook enkele grote

groepsafbeeldingen. Vooral tijdens zijn vroege jaren in Groot-Brittannië gebruikte hij soms verschillende schilderstijlen voor portretten die hij rond dezelfde tijd maakte. Zijn vroegste portretten schilderde hij op houten panelen, en hoewel hij in de jaren 1620 ook op doek begon te schilderen, komen paneelschilderijen zelfs in zijn latere Britse werken voor. Jonson was de eerste in Groot-Brittannië geboren kunstenaar die zijn schilderijen stelselmatig signeerde en meestal ook dateerde. In de Republiek bleef hij zijn schilderijen nauwgezet signeren en dateren. Zijn portretten zijn over het algemeen gemakkelijk te herkennen. Het hoofd van de geportretteerde is vaak onverwacht laag in het kader geplaatst en het aantal poses is beperkt. De ogen van zijn modellen zijn bijzonder kenmerkend weergegeven, met vergrote irissen en diepe, gebogen bovenste oogleden. Zijn weergave van de details van sieraden en kleding is uiterst nauwkeurig, vooral van het kantwerk dat in het zeventiende-eeuwse Groot-Brittannië en de Republiek vaak een indicatie was van rijkdom en rang. Jonsons enige overlevende kind, dat ook Cornelius heette, werd in 1634 in Londen geboren.⁵ Ook hij zou als schilder in de Republiek gaan werken – aanvankelijk kennelijk als assistent van zijn vader – en werd in 1715 in Utrecht begraven.⁶

HET BEGIN

Er is zeer weinig biografische informatie over het leven van Jonson bewaard gebleven. De details die beschikbaar zijn, zijn voornamelijk afkomstig uit officiële documenten en kerkregisters. Dit is niet ongebruikelijk voor kunstenaars die in het zeventiende-eeuwse Groot-Brittannië werkten, waar over het algemeen minder relevante archieven bewaard zijn gebleven dan in Nederland.

Zoals hiervoor vermeld, werd Jonson in Londen geboren in een immigrantengezin van Vlaamse en Duitse afkomst. Zijn doop daar, medio oktober 1593, is vastgelegd in de registers van Austin Friars, de Londense gereformeerde kerk die werd bezocht door protestantse migranten uit continentaal Europa – in de volksmond vaak de *'Dutch church'* (Nederlandse kerk) genoemd.⁷ De volgende bekende verwijzing naar hem komt voor in januari 1619, toen hij getuige was van de doop van een neef in Londen.⁸ Jonson was buitengewoon productief en in de jaren 1620 en 1630 kwamen zijn modellen uit de verschillende hogere lagen van de Britse samenleving. In 1632 werd hij benoemd tot een van de schilders van koning Charles I.

JONSONS NATIONALE IDENTITEITEN

De aanwezigheid van zoveel Nederlandse kunstenaars in het zestiende- en zeventiende-eeuwse Groot-Brittannië staat al lang centraal in mijn eigen onderzoek als kunsthistoricus. Deze migrantenschilders, die over het algemeen goed opgeleid en innovatief waren, domineerden in die jaren de elitemarkt in zowel Engeland als Schotland.

Joachim von Sandrart (1606–1688), de rondreizende Duitse kunstenaar en auteur, beschreef Jonson nauwkeurig als een Vlaamse Londenaar, in een verslag dat in 1683 in het Latijn werd gepubliceerd – maar eerder was geschreven. Hij verklaarde dat Jonsons ouders, die geboren waren in het Spaanse deel van de Lage Landen (het huidige België), naar Londen waren verhuisd als gevolg van de conflicten in de Nederlanden, en dat hun zoon Cornelius na deze verhuizing was geboren.⁹

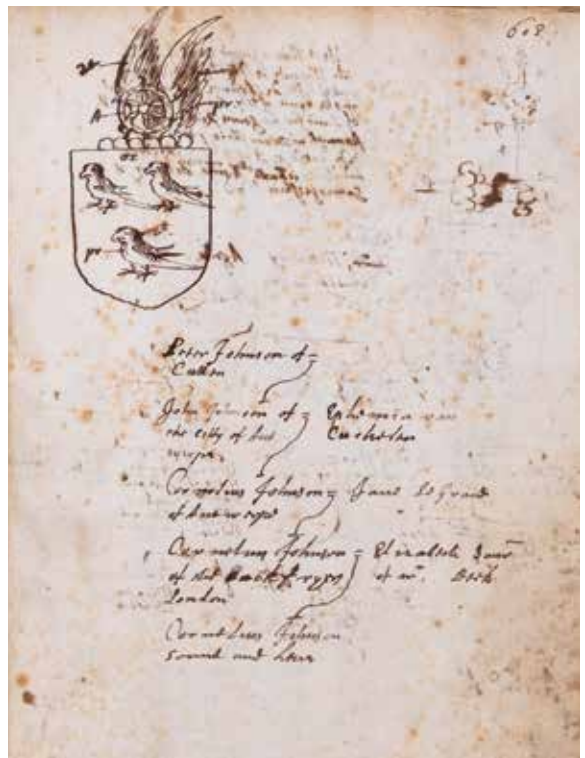
Het Londen van het einde van de zestiende eeuw was inderdaad vol met migranten uit continentaal Europa, veelal protestanten die waren gevlucht voor de herkatholisering

van de zuidelijke Nederlandse gewesten. Een dergelijke migratie had plaatsgevonden aan het eind van de jaren 1560, als gevolg van de onderdrukking door de hertog van Alva van de Nederlandse opstand tegen de Spaanse Habsburgse monarchie. Toen het Spaanse leger in 1585 de stad Antwerpen had heroverd, waren veel protestantse kooplieden en ambachtslieden opnieuw vertrokken, hetzij naar de Noordelijke Nederlanden, hetzij naar andere protestantse regimes, zoals het Engeland van Elizabeth I.¹⁰

In 1706 verwees de Britse schrijver Bainbrigg Buckeridge echter naar 'Cornelius Johnson alias Jansens' als een Nederlandse kunstenaar, in een korte biografie van vijftien regels:

'an excellent Painter both in great and little, but above all his portraits were admirably well performed. He was born in, and resided a long while at Amsterdam, from whence he came over to England in the reign of king James I [...] [he] was contemporary with Vandyck, but the greater fame of that master soon eclipsed his merits; though it must be owned his pictures had more of neat finishing, smooth Painting, and labour in drapery throughout the whole; yet he wanted the true notion of English beauty, and that freedom of draught which the other was master of'

(een uitstekend schilder, zowel in grote als kleine werken, maar bovenal waren zijn portretten bewonderenswaardig goed uitgevoerd. Hij werd geboren in Amsterdam en woonde daar lange tijd, vanwaar hij tijdens het bewind van koning James I naar Engeland kwam [...]. [Hij] was een tijdgenoot van Vandyck, maar de grotere bekendheid van die meester overschaduwde al snel zijn verdiensten; hoewel moet worden toegegeven dat zijn schilderijen over het algemeen netter afgewerkt waren, vloeiender geschilderd en meer aandacht hadden

1. DOCUMENT UIT 1634; EEN STAMBOOM VAN VIJF GENERATIES, INGEDIEND DOOR CORNELIUS JONSON; IN 'THE VISITATION OF LONDON 1633, 1634 AND 1635', OPGESTELD DOOR SIR HENRY ST. GEORGE, RICHMOND HERALD (COLLEGE OF ARMS, LONDEN, MS C24 FOL. 608)

voor de draperieën; toch miste hij het ware begrip van Engelse schoonheid en die vrijheid van tekenen waar de ander meester in was).

Hoewel Buckeridge zich vergiste toen hij beweerde dat Jonson in Amsterdam was geboren, wijzen Jonsons schildertechnieken er wel op dat hij waarschijnlijk een deel van zijn opleiding in de Verenigde Provinciën heeft genoten – en het is mogelijk dat dat in Amsterdam was.¹¹

In 1634 bevestigden de herauten van het College of Arms in Londen, die de arbiters waren op het gebied van titels, rang, onderscheidingen en sociale status, dat Jonson het recht had om het wapen van een gentleman

te voeren, toen zij een stamboom van vijf generaties registreerden die hij bij hen had ingediend en waarin zijn overgrootvader werd geïdentificeerd als '*Peter Johnson of Cullen*' – dat wil zeggen van Keulen [afb. 1].¹² Volgens dit document waren Jonsons grootouders '*John Johnson of the citty of Antwerpe*' (John Johnson van de stad Antwerpen) en E[u]phemia van Cuchelan, en waren zijn ouders '*Cornelius Johnson of Antwerpe*' en Jane (Johanna) le Grand. Deze stamboom is het belangrijkste bewijs dat nog bestaat van de afkomst van zijn familie.

Dit wapen is, in heraldische terminologie '*Or, three popinjays vert*' – oftewel drie groene papegaaien op een gouden achtergrond. Een gedetailleerd wapenschild bestaat uit twee groene papegaaienvleugels achter een zilveren Catherine-wiel. In de schets bovenaan deze stamboom worden de vogels in het wapen en de vleugels beschreven als zowel '*vert*' als '*proper*', wat 'in hun natuurlijke kleuren' betekent. Gevleugelde wapenschilden komen blijkbaar veel voor in de Germaanse heraldiek, wat zou kunnen suggereren dat het wapen al zo lang geleden in gebruik was bij de familie. Het waren waarschijnlijk zogenaamde 'burgerwapens', maar ze werden duidelijk aanvaard door de herauten in Londen.

Eerdere betalingen aan Jonsons vader suggereren dat hij mogelijk geheim werk heeft verricht voor de machtige hoofdsecretaris en het hoofd spionage van koningin Elizabeth I, Sir Francis Walsingham (ca. 1532-1590), in Duinkerken en andere steden in de Lage Landen, waarvoor betalingen zijn geregistreerd in 1589, 1590 en 1592.¹³

JONSONS OPLEIDING: ZIJN MOGELIJKE LERAREN IN DE REPUBLIEK EN LONDEN

We weten niet waar of bij wie Jonson zijn artistieke opleiding heeft genoten. Normaal gesproken zou hij rond zijn veertiende met zijn leertijd zijn begonnen, maar omdat er bijna geen gegevens van vóór 1624 over de London Painter-Stainers' Company bewaard zijn gebleven, is dat daar niet geregistreerd.

Meer dan een eeuw later schreef George Vertue (1684-1756), graveur en chroniqueur van de kunstwereld, net als Buckeridge eerder, dat Jonson in 1618 vanuit Amsterdam naar Londen was gekomen.¹⁴ Vertue baseerde zich op informatie van Jonsons achterneef, de weinig bekende Britse schilder Anthony Russel (of Roussel) (ca. 1663-1743), die twee jaar na Jonsons dood in Utrecht in Engeland was geboren. Dit zou een verwarrende aanwijzing kunnen zijn dat Jonson enige tijd in Amsterdam had doorgebracht, voordat hij op ongeveer 25-jarige leeftijd weer in Londen verscheen.¹⁵ Gezien Jonsons latere band met Middelburg is het ook mogelijk dat hij daar een opleiding heeft gevolgd, misschien bij de vooraanstaande portretschilder Salomon Mesdach (1575/80-ca. 1628)¹⁶ – maar door het verloren gaan van een groot deel van het archief in 1940 is hier

geen bewijs van bewaard gebleven.¹⁷

Ook zijn techniek wijst erop dat Jonson mogelijk een periode van opleiding in de Noordelijke Nederlanden heeft genoten. Op basis van een stilistische vergelijking zou dit in het Delftse atelier van Michiel van Mierevelt (1566-1641) kunnen zijn geweest,¹⁸ of in het Haagse atelier van Jan van Ravesteyn (ca. 1572-1657), wiens broer later Adriaen Hanneman (1604-1671) zou opleiden. Aangezien het voor schilders in Groot-Brittannië voorheen uiterst zeldzaam was om hun werken te signeren, heeft Jonson deze gewoonte wellicht uit de Nederlanden meegebracht.

Er is gesuggereerd dat Jonson mogelijk ook enige opleiding heeft genoten in het Londense atelier van Marcus Gheeraerts II (1561/2-1636), een schilder die in Brugge was geboren maar rond 1568 door zijn verbannen protestantse vader naar Engeland was gebracht en die de officiële portretschilder werd van Anna van Denemarken, de vrouw van James I.¹⁹ Gheeraerts was goed bekend bij de familie van Jonson, aangezien hij bijvoorbeeld in 1612 getuige was geweest bij de doop van Jonsons nicht Elizabeth Russel in Londen.

2. CORNELIUS JONSON, *PORTRET VAN MARTHA TEMPLE, LADY PENYSTONE*, GEDATEERD 1619 (YALE CENTER FOR BRITISH ART, NEW HAVEN)

Een ander die invloed op Jonson heeft gehad is de mogelijk in Groot-Brittannië geboren portretschilder William Larkin (ca. 1580-1619), wiens werken lineair en helder verlicht van stijl zijn.²⁰ Veel van Jonsons vroege busteportretten worden gepresenteerd in een fictieve bruine stenen ovaal – een format dat vaak werd gebruikt door Larkin, maar ook door Gheeraerts.

Zoals gezegd variëren Jonsons allereerste schilderijen verrassend sterk in uiterlijk; veel ervan, zoals het portret van *Martha Temple, Lady Penystone*, uit 1619 (afb. 2), zijn helder, met een gepolijst oppervlak, waardoor ze qua uitvoering zeer Engels aandoen.²¹

LONDEN IN 1619

Het is mogelijk dat een portret van een onbekende oudere vrouw van zestig jaar, in een nagebootst ovaal, dat blijkbaar is gesigneerd met een monogram en gedateerd 1617, het vroegste bewaard gebleven werk van Jonson is, maar aangezien het alleen bekend is van een oude zwart-witfoto is de status ervan onzeker, totdat het weer opduikt.²²

Wanneer Jonson pas in 1618 of heel vroeg in 1619 naar Londen terugkeerde, zal hij hebben geconstateerd dat de markt daar nog steeds voornamelijk uit portretten bestond. Het was echter een overgangsmoment. Zowel de belangrijkste in Engeland geboren en opgeleide hofportrettisten, Robert Peake I (ca. 1551-1619) en William Larkin, zouden beiden in 1619 overlijden, evenals de beroemde miniaturschilder Nicholas Hilliard (ca. 1547-1619), wiens belangrijkste rivaal, de in Frankrijk geboren Isaac Oliver (ca. 1560/65-1617), twee jaar eerder was overleden. In 1616 werd Isaac Oliver peetvader van Jonsons neef Isaac, en net als Jonson zelf was Olivers weduwe Elizabeth Harding (1589-1628/40) getuige bij de doop van Jonsons jongere neef Nicasius Roussel in januari 1619.²³

De overige vooraanstaande schilders in Londen waren Nederlandse migranten van de tweede generatie, zoals Marcus Gheeraerts II en zijn zwager John de Critz I (ca. 1551/52-1642), die in Antwerpen was geboren maar grotendeels was opgeleid in Londen, waar hij deel uitmaakte van de Nederlandse migrantengemeenschap, waartoe ook Lucas de Heere (ca. 1534-1584) behoorde. Deze schilders runnen drukke Londense ateliers met een aantal medewerkers (hoewel de namen van hun personeel onbekend zijn), en samenwerking tussen beoefenaars van de portretschilderkunst lijkt daar gebruikelijk te zijn geweest.²⁴

Deze kunstenaars werden echter verdrongen

NEDERLANDERS IN LONDEN – BANDEN MET ZEELAND

De gemeenschap rond de Nederlandse kerk in Londen, Austin Friars, stond centraal in het leven van Jonson. Daar werd hij in 1593 gedoopt en hij trouwde er in 1622.⁶⁸ Ook veel van zijn familieleden werden daar gedoopt of zijn er getrouwd – gebeurtenissen die werden bijgewoond door andere leden van de Nederlandse gemeenschap in Londen, van wie Jonson sommigen zou portretteren.

Hoewel de schilder Daniel Mytens geen lid was van de Nederlandse kerk, moet ook hij banden hebben gehad met Austin Friars, aangezien hij rond 1620 een boek aan de bibliotheek schonk en er in 1628 trouwde.

Ole Peter Grell heeft opgemerkt dat in het begin van de zeventiende eeuw de meeste predikanten van de gemeente afkomstig waren uit Zeeland, een regio die – zoals hij het uitdrukt – *‘was famous for its hardline Calvinism’* (bekend stond om zijn strenge calvinisme) in deze periode, iets wat wellicht goed paste bij een kerk die nauwe banden had met Engelse puriteinen.⁶⁹ Vanaf 1624 was Willem Thielen (1596–1638) predikant van Austin Friars, nadat hij was aangeworven in Grijskerke in Zeeland.⁷⁰ Hij en zijn vrouw Maria de Fraeye (1605–1682) kwamen uit Middelburg, waar ze ook waren getrouwd.

In 1634 schilderde Jonson portretten van het echtpaar (afb. 19 en 20), die in 2012 als eerste Engelse portretten van Jonson in een Nederlandse openbare collectie werden opgenomen.⁷¹

Het dagboek van Maria de Fraeye bevat interessante details over het leven van het echtpaar in Londen.⁷² Er wordt daarin een aantal keer melding gemaakt van ‘cosijn Abram Bec’, een van de ‘getuygen’ bij de doop van hun zoon Joannis, die daar op 19/29 december 1627 werd geboren.⁷³ Abram Beck was een rijke koopman uit Stobbe, nabij Aken in Duitsland, die woonde in Buttolph Lane in de wijk Billingsgate in Londen.⁷⁴ Van november 1623 tot oktober 1624 was hij diaken in de Nederlandse kerk, waarna hij ouderling werd tot aan zijn dood vóór januari 1637; hij was ook lid van de Engelse Oost-Indische Compagnie.⁷⁵ Zijn zoon Jan Beck (of Bec) werd in 1611 in Londen geboren en zou op termijn zelf diaken worden in de Nederlandse kerk, van 29 januari 1641 tot enige tijd na 1642. Op 19 april 1636 trouwde Jan met een ‘Catherine de Wale’, die werd omschreven als afkomstig uit Middelburg; en in april 1638 werd vermeld dat hij een aanzienlijk bedrag van £ 100 per jaar aan huur betaalde voor zijn

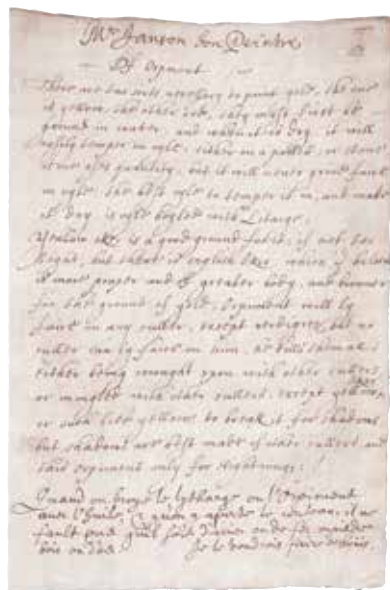
19. CORNELIUS JONSON, PORTRET VAN *WILLEM THIELEN* (1596-1638), DE PREDIKANT VAN AUSTIN FRIARS IN LONDEN [MUSEUM CATHARIJNECONVENT, UTRECHT. AANKOOP MOGELIJK GEMAAKT DOOR HET BANKGIRO LOTERIJ, HET AANKOOPFONDS VAN DE VERENIGING REMBRANDT, HET MONDRIAAN FONDS EN DE VERENIGING VRIENDEN VAN MUSEUM CATHARIJNECONVENT, FOTO: RUBEN DE HEER]

20. CORNELIUS JONSON, PORTRET VAN *MARIA DE FRAEYE* (1605-1682), ECHTGENOTE VAN WILLEM THIELEN [MUSEUM CATHARIJNECONVENT, UTRECHT. AANKOOP MOGELIJK GEMAAKT DOOR HET BANKGIRO LOTERIJ, HET AANKOOPFONDS VAN DE VERENIGING REMBRANDT, HET MONDRIAAN FONDS EN DE VERENIGING VRIENDEN VAN MUSEUM CATHARIJNECONVENT, FOTO: RUBEN DE HEER]

huis in Londen, eveneens in Buttolph Lane.⁷⁶ Op 9 februari 1643 schreef de kerkenraad van de Nederlandse kerk in Londen hem met betrekking tot £ 100 die zijn overleden vader aan de kerk had beloofd; zij richtten hun brief aan 'S^r. Johan Beck, Coopman alsnu tot Middelburg'.⁷⁷ Jan lijkt zich definitief in Middelburg te hebben gevestigd, waar hij in 1650 bij Jonson een portret van zichzelf en zijn vijf kinderen zou laten maken [afb. 45; en de omslag van dit boek].
Hoewel Hackney tegenwoordig een centraal gelegen stadsdeel is, lag het, toen de familie Thielen er in 1631 naartoe verhuisde, volgens Maria nog ver 'buyten Londen'. Na de geboorte

van een dochter van de familie Thielens, Josyna, op 26 maart/5 april, was Abram Beck opnieuw getuige bij de doop en schonk hij het kind 'eenengrootten vergulden cop' (een grote vergulde beker).⁷⁸
Minder dan twee maanden later, op 7/17 september 1634, verlieten de Thielens Londen voorgoed en kwamen zij op 9/19 september aan in Middelburg; hun reis duurde dus slechts twee dagen. Daar betrokken ze een huis met de naam 'Den Robijn', in de 'Brackstrate' (nu Brakstraat).⁷⁹ Jonson heeft mogelijk hun portretten geschilderd ter gelegenheid van hun terugkeer naar de Verenigde Provinciën. Toen twee jaar later, op 21 augustus 1636, hun

34. CORNELIUS JONSONS VERSLAG VAN HET GEBRUIK VAN ORPIMENT; IN DR. THEODORE TURQUET DE MAYERNE, 'PICTORIA SCULPTORIA ET QUAE SUBALTERNARUM ARTIUM' (BRITISH LIBRARY, SLOANE MS 2052 FOL. 152R)

DETAIL VAN AFB. 2

finished' [alle plooiën en schaduwen [...] netjes en perfect afgewerkt] met *'indico ground in drying oyle and mixt wifjth smalt and white'* [indigo gemengd met drogende olie en gemengd met smalt en wit]. Als dit was opgedroogd, schilderde hij er een glazuurlaag van ultramarijn en *'fair white'* (puur wit) overheen. Dit was een praktische en economische methode om een effectief blauw te bereiken – met behulp van de goedkopere blauwe pigmenten, maar dan met een kleine hoeveelheid kostbaar ultramarijn eroverheen. Onderzoek van de zeven schilderijen van Jonson in de Tate-collectie in Londen – drie op houten panelen uit zijn Engelse periode en vier op doek uit zijn Nederlandse jaren – komt overeen met elementen uit deze verslagen.¹²¹

JONSON EN MODIEUZE KLEDING

De Engelse portretten van Jonson worden vooral gewaardeerd door kledinghistorici,

omdat hij niet alleen kleding zeer gedetailleerd weergeeft, maar zijn portretten ook dateert. Bestudering van zijn portretten maakt het dus mogelijk om de ontwikkelingen in de mode door de tijd heen te volgen.¹²² Zijn nauwgezette weergave van de kleding van *Lady Penystone* geeft bijvoorbeeld een duidelijk beeld van de mode voor vrouwen uit de elite in 1619 (afb. 2).

Het portret van een dame die [volgens de informatie op de achterkant van het doek] vermoedelijk *Dorothy Godfrey, geboren Wilde* (1590-1644) is, is een bijzonder nauwkeurige weergave van de mode van die tijd (afb. 33). Dorothy's vader Thomas Wilde woonde in St. Martin's Hill, vlakbij Canterbury. In 1636, het jaar waarin Jonson dit portret signeerde, was Dorothy echter voor de tweede keer weduwe geworden en was ze midden veertig, dus het is mogelijk dat de geportretteerde in feite een ander, jonger familielid is.¹²³

DETAIL VAN AFB. 16

DETAIL VAN AFB. 47

In de jaren 1630 werd de modieuze dameskleding in Groot-Brittannië eenvoudiger, zowel qua vorm – een lijfje en rok of een enkele jurk – als door het einde van het gebruik van dicht borduurwerk ten gunste van effen maar kostbaar glanzend satijn, zoals te zien is op Jonsons portret van *Diana Cecil, Lady Bruce*, uit 1634 (afb. 16).¹²⁴

Na Jonsons verhuizing naar de Verenigde Provinciën in 1643 weerspiegelde de kleding van zijn modellen de Nederlandse burgerlijke stijl – over het algemeen eenvoudige maar kostbare zwarte stoffen, met witte of crème-kleurige kant en kragen en manchetten van batist. Grote sieraden staken prominent af tegen het zwart (afb. 47).¹²⁵ Er ontstond een merkwaardige voorliefde voor het dragen van een enkele grote moedervlek of 'schoonheidsvlek' op de linkerslaap, die soms ook in portretten werd afgebeeld.¹²⁶ Dit was een specifieke mode in de Noordelijke Nederlanden, die te

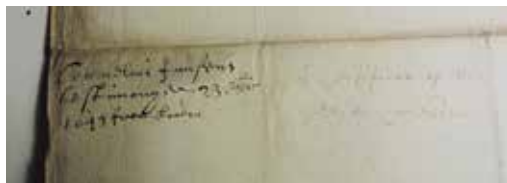
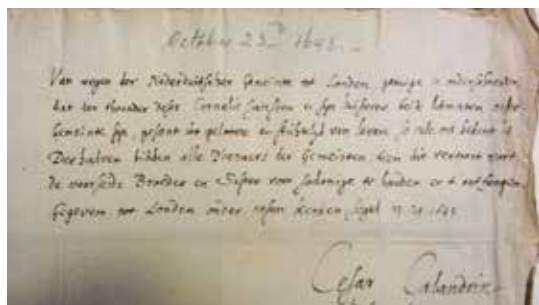
zien is in Nederlandse vrouwenportretten uit de periode van ongeveer 1630 tot 1680 – waaronder een aantal dat aldaar door Jonson is geschilderd, zoals afbeelding 47 – en die verderop zal worden besproken.

Tegen de jaren 1650, toen Jonson en zijn gezin naar Utrecht waren verhuisd, veranderde de Nederlandse damesmode en droegen sommige vrouwen effen satijnen jurken in lichtere, helderder kleuren, die Jonson opnieuw in eenvoudige vorm afbeeldde.

BURGEROORLOG: DE JONSONS VERTREKKEN NAAR MIDDELBURG

Eind 1641 stierf Van Dyck. Dit had nieuwe kansen moeten bieden voor de kunstenaars in Londen die hij aan de kant had geschoven. De politieke situatie in Groot-Brittannië verslechterde echter en het hof verliet Londen in 1642 om zich in Oxford te vestigen, toen de interne oorlog (nu ook wel de 'War of the Three Kingdoms' genoemd) uitbrak. In 1643 emigreerde Jonson – volgens George Vertue – *'being terrifyd with those apprehensions & the constant perswasions of his wife'* (geschokt door deze vrees en de voortdurende overredingskracht van zijn vrouw) met zijn gezin naar de Republiek.¹²⁷ Zijn vertrek is als volgt opgenomen in de journales van het Lagerhuis van 10 oktober 1643:

'Cornelius Johnson, Picture Drawer, shall have Mr Speaker's Warrant to pass beyond the seas with Emmanuel Pass and George Hawkins and to carry with him such pictures and colours, bedding, household stuff, pewter and brass as belonged to himself' (Cornelius Johnson, beeldtekenaar, krijgt van de voorzitter toestemming om met Emmanuel Pass en George Hawkins naar het buitenland te reizen en zijn eigen schilderijen, verf, beddengoed, huishoudelijke spullen, tinnen en koperen voorwerpen mee te nemen).¹²⁸ Op 23 oktober verstrekte de Nederlandse kerk in Londen een getuigschrift of attestatie in het Nederlands, dat de Jonsons bij elke andere gereformeerde gemeente konden overleggen (afb. 35).¹²⁹

35 A & B. ATTESTATIE VAN DE NEDERLANDSE KERK IN LONDEN VOOR CORNELIUS EN ELIZABETH JONSON, GESCHREVEN OP 23 OKTOBER 1643 [STADSARCHIEF AMSTERDAM, ARCHIEF VAN DE ENGELSE HERVORMDE KERK, NR. 318, INV.NR. 106, FOTO'S SANDER KARST]

36. CORNELIUS JONSON, PORTRET VAN APOLONIJS VETH (1603-1653), 1644 (TATE GALLERY)

37. CORNELIUS JONSON, PORTRET VAN CORNELIA REMOENS, ECHTGENOTE VAN APOLONIJS VETH, 1644 (TATE GALLERY)

Hun attestatie was ondertekend door dominee Cesar Calandrini (1595-1665), een oude vriend en correspondent van Constantijn Huygens.¹³⁰ Op 27 oktober (volgens Vertue) verlieten zij Londen en gingen zij naar Middelburg.¹³¹ Samen met Leiden en Haarlem was Middelburg de stad in de Verenigde Provinciën die het meest had geprofiteerd van de emigratie van gereformeerde kooplieden en ambachtslieden uit Antwerpen en andere centra in de Zuidelijke Nederlanden.¹³² Daar trad Jonson toe tot het schildersgilde, het Sint-Lucasgilde, tijdens de periode die in het rekeningboek wordt vermeld van 23 december 1642 tot 8 januari 1644 volgens de Nederlandse jaartelling (het jaartellingssysteem in de Nederlanden liep tien dagen achter op dat in Engeland, wat betekent dat 8 januari 1644 in Engeland 29 december 1643 was).¹³³ Het is duidelijk dat hij van plan was zich daar te vestigen.

Op 2 maart 1644 (Nederlandse stijl) vermeldt het register van de Engelse kerk in Middelburg dat *'as passengers were admitted Mr Cornelis Johnson, his wife and maid servant called [...]* Bristow upon the view of Attestation from the dutch church at London' (als bezoekers werden toegelaten de heer Cornelis Johnson, zijn vrouw en dienstmeid genaamd [...] Bristow op basis van een attestatie van de Nederlandse kerk in Londen).¹³⁴ In 1644 signeerde en dateerde Jonson de pendantportretten op halve lengte van Apolonijs Veth (1603-1653) en zijn vrouw Cornelia Remoens (afb. 36 en 37). Dit moet een belangrijke opdracht voor Jonson zijn geweest, want in 1644 was Veth burgemeester van Middelburg; Veth bekleedde deze functie ook in de jaren 1632, 1635, 1638, 1641 en 1647. Waarom kozen de Jonsons ervoor om zich in Middelburg te vestigen? Op dat moment was het, na Amsterdam, het belangrijkste

COLOFON

Cornelius Jonson van Ceulen: Een Engels-Nederlandse meester uit de Gouden Eeuw verschijnt ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in Stadhuismuseum Zierikzee, van 14 januari t/m 14 juni 2026.

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com
i.s.m.

Stadhuismuseum Zierikzee
info@stadhuismuseumzierikzee.nl
www.stadhuismuseumzierikzee.nl

Tekst

hon. prof. Karen Hearn

Redactie

dr. Inge Bogers-Schipper
dr. Albert A.J. Scheffers

Vormgeving basislayout

Marinka Reuten

© 2026 WBOOKS ZWOLLE /
STADHUISMUSEUM ZIERIKZEE /
KAREN HEARN

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

ISBN 978 94 625 8754 0 (Nederlands)
ISBN 978 94 625 8757 1 (Engels)
NUR 646

Boek en tentoonstelling zijn mede mogelijk gemaakt door Cultuurfonds Zeelandia, Familiefonds Hurgronje en Turing Fonds

Eerder verschenen in deze reeks:

